

Bahtiyar GENJEMURATOV

Karakalpacki Uniwersytet Państwowy im. Berdaqa, Uzbekistan

Powiązania literackie Polski i Azji Centralnej: literatura polska w przekładach na łamach uzbeckiego czasopisma „Jahon adabiyoti”

Streszczenie: Autor omawia przykłady aktualnego stanu kulturalno-literackiej współpracy narodu polskiego i uzbeckiego. Jego zdaniem w dobie globalizacji elity twórcze czują potrzebę stałego dialogu i wzajemnych powiązań różnych państw i całego świata w ogóle, czego przykładem są stosunki między Polską i Uzbekistanem, a przejawem między innymi przekłady literatury. Autor zwraca uwagę, że przekład poezji wymaga od tłumacza dużej wiedzy ogólnej, powinien on także dysponować wiedzą w zakresie ogólnego kontekstu kulturowego.

Słowa kluczowe: Uzbekistan, polityka kulturalna, literatura polska na świecie

Po rozpadzie ZSRR Uzbekistan, podobnie jak inne były republiki ra-dzieckie Azji Centralnej¹, które uzyskały niepodległość, obiera swój kurs polityczny. Niepodległość nowo powstałych państw pozwala otworzyć nowe karty historii we wzajemnych stosunkach z państwami europejskimi, w tym także z Polską. Polska w warunkach stosunków międzypaństwowych zaczyna zwracać uwagę na sferę polityczną i gospodarczą tych państw. Z czasem współpraca między państwami rozszerza się i rozprze-strzenia na inne sfery. Nie pominięto w niej także dziedzictwa literackiego; środowiska twórcze tych państw stopniowo zaczęły nawiązywać kontakty kulturalno-literackie. W 2008 r. w Warszawie ukazała się książka wybitnego kazachskiego poety Ołżasa Sulejmenowa *Gliniana księga*²

¹ W 1992 r. prezydent Kazachstanu Nursułtan Nazarbajew na szczycie głów państw regionu zaproponował odejście od określenia „Azja Środkowa i Kazachstan” na korzyść innego określenia – „Azja Centralna”, które miało obejmować wszystkie państwa Azji Środkowej i Kazachstan.

² Tytuł oryginału *Глиняная книга*, tłum. Jan Stachurski.

(Sulejmenow, 2008). W 2013 r. wydawnictwo Brand Book opublikowało w Kazachstanie prozatorskie dzieło poety Abaja *Słowa*³ (Abaj, 2013).

Tę książkę przełożył znany turkolog dr Henryk Jankowski. W 2013 r. dr Janusz Krzyżowski przełożył wiersze liryczne wielkich uzbeckich poetów Aliszera Nawoi i Zahir ad-Dina Muhammada Babura, które zostały wydane w języku polskim. Z okazji 22-lecia niepodległości Uzbekistanu w Polsce ukazały się tomiki wierszy Nawoi (Nawoi, 2013) i Babura (Babur, 2013). Pierwsze wydania tych książek na prośbę tłumacza J. Krzyżowskiego są obecnie przechowywane w Bibliotece Narodowej Uzbekistanu im. Aliszera Nawoi.

Utwory Nawoi i tomik wierszy znajdują się w katalogu polskiej Biblioteki Narodowej (Навои, 2013). Wraz z uzyskaniem niepodległości naród uzbecki stał się świadkiem krachu panującej ideologii komunistycznej, zyskując szerokie możliwości swobodnego rozwoju myśli społecznej, zaczyna się odradzać kultura narodowa. Skarby literatury światowej coraz częściej znajdują swoje miejsce w przekładach na język uzbecki. W 1997 r. w Taszkencie powstało literackie czasopismo społeczno-publicystyczne „Jahon adabiyoti” („Literatura światowa”). Od chwili powstania na łamach czasopisma publikowano przekłady unikatowych dzieł literatury światowej w języku uzbeckim. Numer czasopisma z listopada 2013 r. był całkowicie poświęcony Polsce; 11 listopada Polska obchodzi Narodowe Święto Niepodległości. Numer ten, poświęcony polskiej literaturze, nosi tytuł „Pisarze – patrioci narodu” („Миллатига жонфидо адиблар”). Na łamach czasopisma po raz pierwszy ukazały się przetłumaczone na język uzbecki wiersze wielkiego poety i działacza politycznego, ojca polskiego romantyzmu Adama Mickiewicza, poety – „tułacza i obywatela świata” Cypriana Norwida, opowiadania i wiersze laureatów Nagrody Nobla: polskiego pisarza Henryka Sienkiewicza i poetki Wisławy Szymborskiej, a także utwory liryczne Anny Świrszczyńskiej, Tadeusza Różewicza, Mirona Białoszewskiego, Andrzeja Bursy, Edwarda Stachury. Warto zauważyć, że na okładce wydania znalazły się obrazy polskich malarzy: sławnego portrecyisty XIX w. Władysława Bakałowicza, mistrza wybitnych płócien poświęconych tematom historycznym i patriotycznym Jana Matejki i malarza-marynisty, autora pejzaży i scen rodzajowych Mirosława Szeiba.

Obecnie kulturalno-literacka współpraca narodu polskiego i uzbeckiego rozwija się i osiąga coraz wyższy poziom komunikacji międzykulturo-

³ Tytuł oryginału *Қара сөздер*.

wej. Środowiska twórcze Uzbekistanu z zapałem działają w tej sferze, w tym także zajmują się przekładami literatury. Przekład poezji wymaga od tłumacza dużej wiedzy ogólnej: powinien on dobrze znać wszystkie najważniejsze utwory interesującego go poety lub pisarza, rozumieć znaczenie jego twórczości na tle epoki i dysponować wiedzą w zakresie ogólnego kontekstu kulturowego. Najważniejszym celem tłumacza jest jak najlepsze przybliżenie artystycznego przesłania danego utworu czytelnikowi nie znającemu języka oryginału. Przekład jest to artystyczne, twórcze odzwierciedlenie oryginału. Uzbekcy poeci-tłumacze Husniddin Sharipov, Aigul Suyundukova, Amir Faizullo, Guzal Begim i Rustam Musurmon tłumaczyli na język uzbecki niektóre utwory Mickiewicza, Norwida, Sienkiewicza, Szymborskiej, Świrszczyńskiej, Różewicza, Białoszewskiego, Bursy i Stachury. Jako że nie znali języka polskiego, korzystali z przekładów rosyjskich. Zdaniem autora niniejszego artykułu środowisko czytelnicze Polski odnosi się z głębokim zrozumieniem do działalności translatorskiej uzbeckiego środowiska literackiego. W swoim czasie znany teoretyk przekładu Maksym Rylski wskazywał na niemożliwość dokładnego odzwierciedlenia oryginału w przekładzie. „Nie ma przekładu bez ofiar...” – stwierdził Rylski. „Aby przybliżyć przekład do oryginału, należy czasem od niego odejść” (Рыльский, 1956, s. 67). Mamy nadzieję, że w najbliższym czasie wśród uzbeckich mistrzów słowa pojawią się tłumacze, którzy będą władać językiem polskim. Mimo wszelkich trudności tym poetom-tłumaczom udało się w jakimś stopniu przekazać poetycką indywidualność i wyrazistość wybitnych artystów słowa, charakter świata duchowego polskiego narodu i stylu tworzenia autorów. Np. obrazowe sformułowania, romantyczny patos i poetycki sens w takich wierszach jak *Pieśń filaretów* (*Филаретлар касидаси*) i *Żeglarz* (*Кемачи*) Adama Mickiewicza w przekładzie H. Sharipova zostały przekazane w pełni. Równie pozytywnie można ocenić przekłady O. Suyundukovej, która przetłumaczyła na język uzbecki wiersze Norwida *Burza* (*Бурон*), *Trzy strofki* (*Уч банд*) i *Liryka i druk* (*Лирюка ва матбуот*).

Uzbecki język literacki ma bardzo bogatą tradycję poetycką. Uzbekcy tłumacze dążyli do przekazania poetyckiej idei wierszy i zachowania wyrazistych środków stylistycznych i udało im się to. Starali się przekazać też niektóre charakterystyczne cechy stylu autorskiego: emocjonalność, obrazowość, językowe środki artystycznego wyrazu, i w pewnym stopniu zakończyło się to sukcesem.

Amir Faizullo przetłumaczył na język uzbecki opowiadania Henryka Sienkiewicza: *Jamioł* (*Фармушта*), *Janko Muzykant* (*Янко мусикачи*).

Utworky te należą do najwybitniejszych dzieł tych czasów, przedstawiających tragizm życia polskiego ludu. Wiadomo, że przekład, zwłaszcza w literaturze pięknej, nigdy nie jest dokładną kopią oryginału. W przekładzie poetyckim główną zasadą jest właściwe przekazanie treści. Wychodząc z tego założenia Amir Faizullo pełnił funkcję tłumacza, przekazując podstawowe przesłanie artystyczne uzbeckiemu czytelnikowi, tak jak w opowiadaniu *Jamioł* Sienkiewicz przedstawia wstrząsający los biednej i osieroconej wiejskiej dziewczyny, a w opowiadaniu *Janko Muzykant* – jak ludzkie dążenia i nadzieje przepadają w głębokich wsiach. W tłumaczeniu tekstu wierszowanego ważne jest zachowanie jego metrum i układu rymów, jednakże nie zawsze jest to możliwe. Lecz takie prawidłowości budowy wiersza i przekładu nie dotyczą wiersza wolnego. W jego przypadku nie zachodzi konieczność starannego dobierania rymów i zachowywania długości każdej strofy. Tłumacza powinna jednak cechować ogromna wewnętrzna swoboda, by ze zwykłych słów zdołał stworzyć delikatną poetycką tkaninę, wypełnioną znaczeniami, uczuciami i osobistymi przeżyciami. Guzal Begim, tłumaczka Wisławę Szymborską – *Monolog dla Kasandry* (*Кассандра учун монолог*) i *Tortury* (*Исканжа*) oraz Rustam Musurmon tłumaczący Annę Świrszczyńską – *Czarne słowa* (*Қора суз туркимидан*), Tadeusza Różewicza – *Śmiech* (*Кулгу*), Mirona Białoszewskiego *O obrotach rzeczy* (*Нарсаларнинг эврилиши хақида*), *Moja niewyczerpana oda do radości* (*Менинг сунмас шодлигим касидаси*), Andrzeja Bursę – *Hamlet* (*Гамлет*), *Pałac* (*Жаллод*), Edwarda Stachurę (*Бизни туртбурчак кафасга...*, *Инсоннинг хаёти-ўули*) – wszyscy wymienieni poeci-tłumacze przy przekładzie wymienionych utworów wybrali wiersz wolny. Jednak przekład artystyczny wiersza wolnego jest znacznie trudniejszy, niż zwykłego wiersza, gdyż w wierszu wolnym nie ma zwykłego układu budowy wiersza. Teoretycy literatury XX–XXI w. jednogłośnie twierdzą, że do pisania lub tłumaczenia prawdziwie obrazowych i pełnych uczucia wierszy wolnych zdolni są jedynie ludzie obdarzeni niewątpliwym talentem poetyckim. Naszym zdaniem przekład artystyczny w pełni staje się częścią rodzimej literatury tłumacza, wzbogaca ją w sferze ideowo-tematycznej i gatunkowo-stylistycznej, staje się jedną z nieodłącznych części narodowego procesu literackiego.

W dobie globalizacji elity twórcze czują potrzebę stałego dialogu i wzajemnych powiązań różnych państw i całego świata w ogóle. Ta tendencja pojawia się także w stosunkach między Polską i Uzbekistanem. Uważamy, że nie powinna nas dzielić odległość wynikająca z miejsc, w których mieszkamy, wszak głównym celem literatury jest jednoczenie

ludzi na podstawie wyższych wartości człowieczeństwa. Literatura jest fundamentem każdej kultury, a harmonijny, systemowy rozwój człowieka nie jest możliwy bez fundamentu. Naszym zdaniem przekład poetycki tworzy warunki do poruszania bardzo ważnych kwestii rozwoju procesu literacko-artystycznego i powiązań literackich w Polsce i Uzbekistanie. Czasopismo „Jahon adabiyoti” („Literatura światowa”) zostało założone w Taszkencie w latach niepodległości i można z całą pewnością stwierdzić, że obecnie dokłada wszelkich starań, aby stać się jedną z trybun światowej myśli kulturalnej, platformą dla spotkań przedstawicieli różnych kultur przez różnorodność do jedności.

Bibliografia

- Abaj Kunanbajuly (2013), *Słowa*, Brand Book, Алматы.
- Nawoi A. (Alisher Navoi) (2013), *Gazele = G'azallar*, przekł. J. Krzyżowski, Submarus, Warszawa.
- Sulejmenow O. (2008), *Gliniana księga*, Warszawa.
- Babur Zahir ad-Din Muhammad (2013), *Poezje zebrane*, przekł. J. Krzyżowski, Indo-Polish Cultural Committee, Warszawa [Kraków].
- Миллатига жонфидо адиблар (2013), „Jahon adabiyoti”, йил 11 сон.
- Рыльский М. Ф. (1956), *Поэзия А. Мицкевича / М. Ф. Рыльский*, Академия, М.
- Фахрулло Хамидуллаев, *Алишер Навои – поэт мира*, „Голос Узбекистана” от 7.09.2013.

Literary links between Poland and Central Asia: translations of Polish literature in the Uzbekistani periodical „Jahon adabiyoti”

Summary

The author discusses the examples of the current status of cultural and literary cooperation between the Polish and Uzbek nations. In his opinion, in the period of globalization, creative elites feel a need for a permanent dialogue and mutual links, between different states and on a global scale, as exemplified by Polish-Uzbekistani relations expressed in terms of translations of literature, among other things. The author emphasises that translating poetry calls for the translator's comprehensive general knowledge, encompassing also the awareness of the general cultural context.

Key words: Uzbekistan, cultural policy, Polish literature in the world

